Dans le but d'assurer à cet ouvrage une large diffusion, D.A. Sturdza en publia successivement trois versions en roumain, à savoir: *Memoriu asupra numismaticii românești,* Bucarest, 1878: *Numismatica română,* Bucarest, 1878: *Banii moldovenești și muntenești,* dans: B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae,* III, Bucarest, 1893, s.v. BAN (abrégé: *Etymologicum*).

En présentant les travaux cités plus haut, l'auteur de ces lignes les accompagne chaque fois d'un ample commentaire et y apporte les rectifications nécessaires, afin de les rendre utilisables avec profit même de nos jours.

La deuxième contribution majeure de D.A. Sturdza dans le domaine de la numismatique roumaine a été publiée sous le titre *Bibliografia numismaticei române,* Bucarest, 1879 et représente un catalogue chronologique des sources imprimées, publiées entre 1572 et 1878 et comprenant diverses informations relatives à des monnaies ou médailles roumaines. Les informations en question sont reproduites chaque fois avec les renvois nécessaires et sont souvent commentées par D.A. Sturdza, de sorte que cette Bibliographie conserve intacte, même à présent, toute son utilité.

Pour rendre hommage à son activité déployée dans le domaine de la numismatique roumaine, la Société Roumaine de Numismatique a élu à l'unanimité D.A. Sturdza comme présidant d'honneur, le 28 décembre 1903, date de sa fondation. La présente contribution constitue, elle aussi, un hommage à la mémoire de ce grand numismate roumain.

On décrit dans l'annexe une plaquette et deux médailles en bronze, frappées en l'honneur de D. A. Sturdza, en 1903, 1913 et 1914.

EXPLICATION DES PLANCHES

Pl. I. – *Uebersicht,* pl. I.
Pl. II. – *Uebersicht,* p. II.
Pl. III. – *Uebersicht,* pl. III.
Pl. IV. – *Uebersicht,* pl. IV.
Pl. V. – *Uebersicht,* pl. V.
Pl. VI. – *Uebersicht,* pl. VI.
Pl. VII. – Académie Roumaine Ms. français no. 293, f. 109 (réduction à 3/4).
Pl. VIII. – *Etymologicum,* pl. A.
Pl. IX. – *Etymologicum,* pl. B.
Pl. X. – *Etymologicum,* pl. C.
Pl. XI. – Plaquette et médailles frappées en l'honneur de D.A. Sturdza: 1, en 1903; 2, en 1913; 3, en 1914.

MONEDE ANTICE DIN COLECŢIA FOSTULUI MUZEU AL ASTREI DIN SIBIU

OLTEA DUDĂU

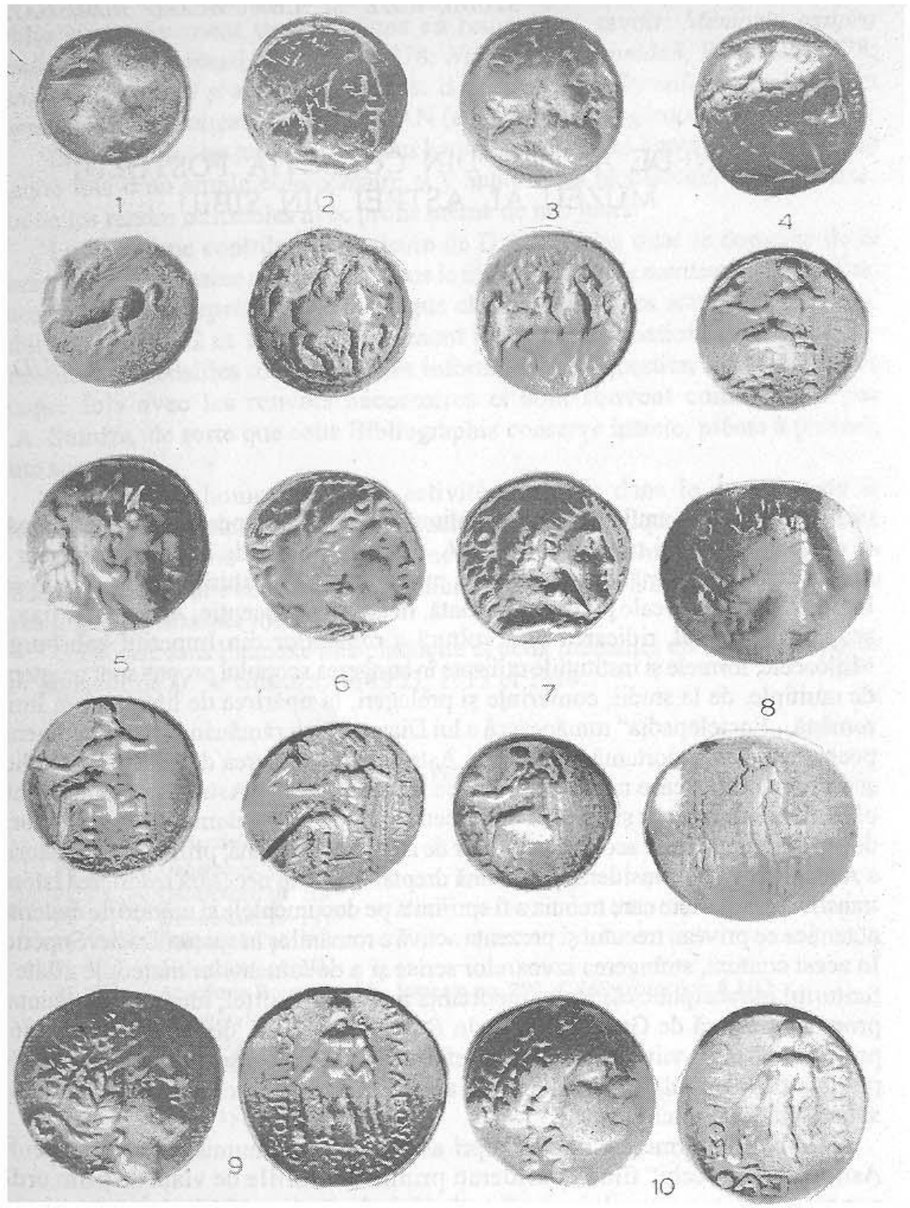
Înfiinţată în anul 1861, „Asociaţiunea Transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român" – ASTRA – a fost gândită de întemeietori drept un centru de unire a românilor, de făurire, prin cultură, a idealurilor ce nu se putuseră împlini la 1848, pe cale politică şi armată. În această concepţie, ASTRA îşi fixa, ca scop fundamental, ridicarea prin cultură a românilor din Imperiul habsburgic. Mijloacele, formele şi instituţiile utilizate în atingerea scopului propus sunt neaşteptat de multiple, de la studii, conferinţe şi prelegeri, la tipărirea de literatură în limba română, „Enciclopedia" românească a lui Diaconovich rămânând în acest domeniu, poate, cea mai importantă realizare a Astrei, la întemeierea de biblioteci publice, şcoli româneşti, „case naţionale", muzee. În acelaşi timp, Astra şi-a propus printre obiectivele de realizat şi un plan de cercetare în mai multe domenii ale ştiinţelor, o deosebită atenţie fiind acordată studiilor de istorie transilvană, prin secţiunea istorică a Asociaţiunii. Se consideră, şi pe bună dreptate, că este necesară rescrierea istoriei transilvane, rescriere care trebuia a fi sprijinită pe documentele şi mărturiile materiale autentice ce priveau trecutul şi prezenţa activă a românilor în spaţiul Daciei Superior. În acest context, strângerea izvoarelor scrise şi a documentelor materiale aflate în teritoriul intracarpatic căpăta o importanţă majoră. De altfel, ideea a fost enunţată programatic încă de George Barițiu în *Propuseţiunile* ... din 6 noiembrie 1861, prevăzând pentru viitor direcţionarea eforturilor spre adunarea tuturor mărturiilor privitoare la poporul român din Transilvania, documente, inscripţii romane, monede antice, material folcloric etc.[1].

În cele ce urmează, ne vom opri asupra colecţiei numismatice a muzeului Astrei, „banii vechi" fiind consideraţi printre mărturiile de viaţă de prim ordin pentru istoria poporului român. Astfel, încă din 1866, în patrimoniul Asociaţiunii exista şi o sumă de monede, despre care Nicolae Cristea, bibliotecar, amintea în *Raportul* ... său anual [2].

Graţie donaţiilor, dar şi achiziţiilor, s-a constituit în cadrul muzeului Asociaţiunii, deschis pentru public în anul 1905, o colecţie numismatică, ce a fost,

BSNR, LXXXVI – LXXXVIII, 1992–1993, p. 59 – 66

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Pl. I. Monede antice din colecţia fostului muzeu al „Asociaţiunii" – Sibiu.

la început, păstrată în cadrul Secţiunii istorice [3]. Colecţia crescând, aflăm în anul 1920 că aceasta era acum, de câţiva ani, în custodia Secţiei a II-a a Muzeului Central al Asociaţiunii, ce purta, pentru noi, numele sugestiv de „Secţia arheologică şi numismatică" [4]. Această secţie cuprindea în colecţiile sale „tot ce se găseşte mai de seamă ca antichităţi pe pământul istoric al Daciei Superioare. Şi până acum posedă o frumoasă colecţie de monede romane şi din alte epoci" [5].

În anul 1950[6], atunci când întregul fond de obiecte al Muzeului Asociaţiunii din Sibiu, desfiinţat abuziv, a fost preluat de Muzeul Brukenthal, colecţia numismatică a fost depozitată aici, fără registru inventar ori altă documentaţie referitoare la proveniență ori la locul de descoperire.

În încercarea de a identifica monedele ce au aparţinut muzeului Asociaţiunii din Sibiu, am consultat întregul fond arhivistic ASTRA şi revista *Transilvania*. Am găsit aici numeroase menţiuni privind donaţiile de material numismatic, dar fără precizarea locului de descoperire, iar datele sumare – de exemplu, „1 ban de argint din epoca lui Leopold I, 1687, dăruit de I. Bârsan înv. în Paloş" [7] – nu ne permit să identificăm piesele respective în actuala colecţie numismatică a muzeului nostru şi nici vreun număr de monede despre care să putem afirma că au aparţinut cu siguranţă fondului ASTRA [8].

Mai jos inserăm în catalog piesele antice pe care le socotim ca provenind din fondul ASTRA. Unele monede, desigur, au alt loc de descoperire decât Transilvania, ele fiind achiziţionate de donatori, pentru îmbogăţirea muzeului cu exemplare de valoare, dar pentru altele, în special cele de imitaţie, presupunem, cu drept temei, ca areal de proveniență, Transilvania.

Corinth [9]

1. Stater, AR ↑ 8,12 g; 20 mm.
   Head, p. 401, anii 400-338 a. Chr.
   Inv. T. 1285/954.

Filip II – postume sau imitaţii fidele

2. Tetradrahmă ↖ 13 g; 23 mm.
   Rv. Simbol: creangă de laur cu trei ramuri şi în câmp dr. Γ.
   Le Rider, prototip p. 123, Amphipolis, grupa III, circa 323/2 – 316/15; pl. 46/5.
   Inv. T. 1285/957.
3. Tetradrahmă ↙ 9,10 g; 23-24 mm [10].
   Rv. Simbol torţă surmontată de Λ sub cal, în câmp dr. Κ.
   Le Rider, prototip p. 125, Amphipolis, grupa IV, circa 315/14 – 295/4; pl. 47/23.

Alexandru cel Mare – postume

4. Tetradrahmă ↖ 16,94 g; 25 mm [11].
   Av. incizie.
   Rv. Sigla MI în câmp st.; sub tron în cunună ⋔.
   Price, p. 477, nr. 3750, „Babilon", circa 311-305.
   Inv. T. 1285/950.
5. Tetradrahmă ↖ 16,91 g; 24-27 mm.
   Av. incizie.
   Rv. Sigla MI în câmp st.; sub tron, în cunună ⋔.
   Price, p. 477, nr. 3751, „Babilon", circa 311-305.
   Inv. 1285/942.
6. Tetradrahmă ↑ 16,06 g; 25 mm [12].
   Rv. incizie; sigla H în câmp st.
   Price, p. 504, nr. 4044, atelier incert, circa 310-280.
   Inv. T. 1285/952.
7. Tetradrahmă ↓ 16,90 g; 27-29 mm.
   Av. incizii.
   Rv. Siglă ancoră în câmp st.; sub tron monogramă ?
   Price, Arados, Marathos, Susa sau Ecbatana, circa 311-300.

Thasos

8. Tetradrahmă ↑ 15,50 g; 30-35 mm [13].
   Rv. sigla ⋔
   C. Preda, Gh. Marinescu, BSNR, 77-79, 1983-1985, 131-133, p. 33, nr. 98-108, anii circa 100-70.
   Inv. T. 1285/953.
9-12. Tetradrahme ↑, 16,10 g; 30 mm; ↗ 15,5 g; 28 mm; ↖ 16,10 g; 30 mm; ↓ 16,10 g; 30-32 mm.
   Rv. Sigla ⋔

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Ibidem, p. 37, nr. 112-136; p. 40, nr. 137-159; p. 43, nr. 157-177; p. 46, nr. 179-186.
Inv. 1285/943, 1285/941; 1285/942; 1285/944.

Egipt, Ptolemaios XIII (80–58 şi 55–51)[14]

13. Tetradrahmă ↑ 13,30 g; 23-24 mm.
Rv. Siglele IIH-ΠA.
Head, p. 859.
Inv. T. 1285/948.

Monede geto-dacice
Tip Rasa

14. Tetradrahmă ↖ 13,50 g; 24-25 mm.
Preda, p. 53, pl. V/3-4, începutul sec. III a. Chr.
Inv. T. 1285/961.

Tip Criciova [15]

15. Tetradrahmă ↓ 13,10 g; 22-23 mm.
Preda, p. 60, pl. VIII/1-2, circa 200 a. Chr.
Inv. T. 1285/945.

Tip Ramna B/C

16. Tetradrahmă ↖ 13,00 g; 24-26 mm.
Preda, p. 64, pl. VIII/13, în ultima treime a sec. II a. Chr.
Inv. T. 1285/959.

Tip Crişeni-Berchiş

17. Tetradrahmă ↑ 14,30 g; 24-25 mm.
Preda, p. 104, pl. XVI, 11. Prima jumătate a sec. II a. Chr.
T. 1285/963.

Tip Dumbrăveni, grupa A

18. Tetradrahmă → 14,00 g; 25-26 mm.
Preda, p. 185, pl. XXXVII/1, mijlocul sec. II a. Chr.
Inv. T. 1285/967.

Tip Toc-Chereluş, grupa B

19. Tetradrahmă → 11,20 g; 32-35 mm.
Preda, p. 307, pl. LXVII/3, cca.140-130 a.Chr.
Inv. T. 1285/965.

20. Tetradrahmă ↑ 11,20 g; 32-35 mm.
Preda, p. 308, p. 320, pl. LXVII/6, cca. 140-130; a. Chr.
Inv. T. 1285/966.

Tip Aninoasa-Dobreşti

21. Tetradrahmă ↗ 10,50 g; 25-26 mm.
Preda, p. 274, pl. LVII/11, a doua jumătate a sec. II – prima jumătate a sec. I a. Chr.
Inv. T. 1285/964.

Tip necunoscut

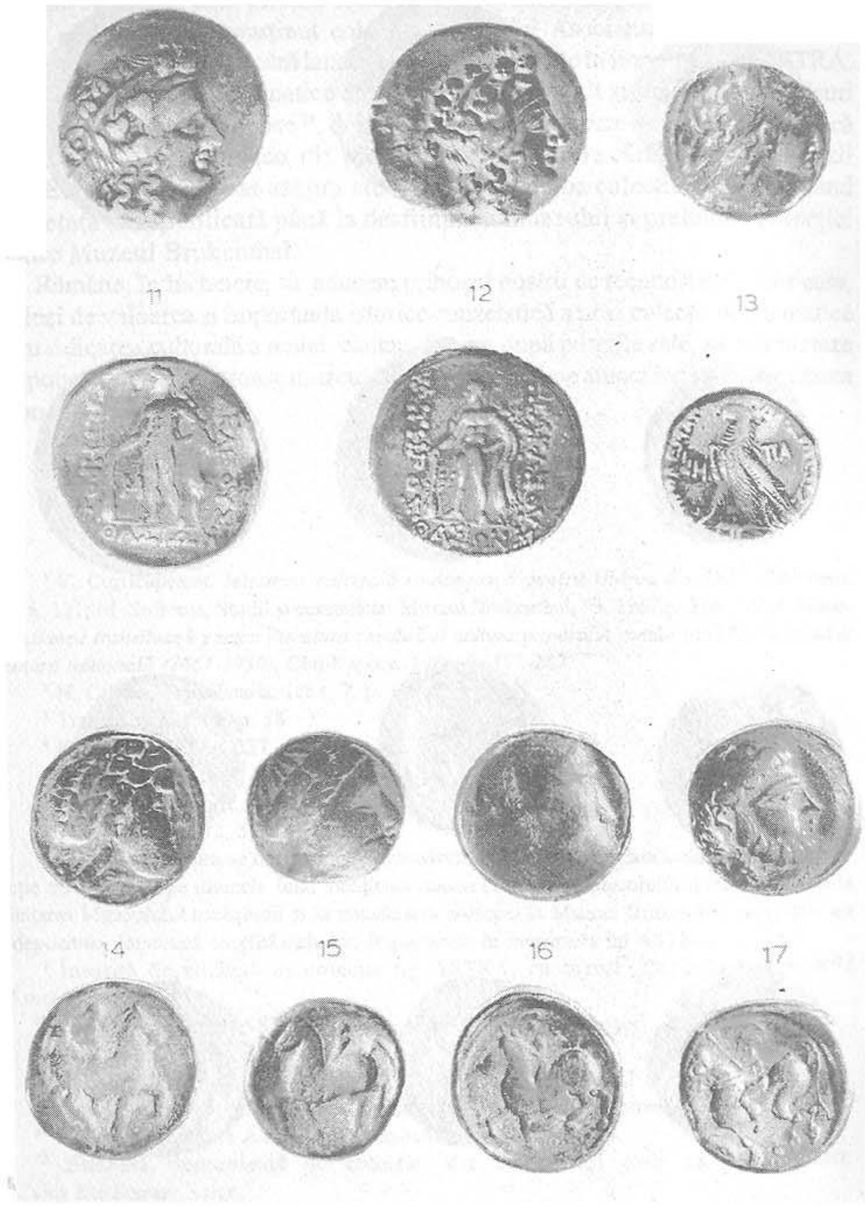
22. Tetradrahmă ↓ 14,00 g; 24-25 mm, scyphată.
Av. Cap uman laureat spre st. având nas proeminent şi globulă sub nas, bărbie teşită, iar părul coboară în trei şuviţe pe ceafă.
Rv. Cal masiv cu piciorul dr. din faţă ridicat foarte sus, având în dreptul botului o globulă. Călăreţul fără picioare are capul ca o globulă şi ţine mâna dr. ridicată şi cu cealaltă se sprijină pe spatele calului. În câmp sus sigla ⋀
Preda: –
Pick: –
Petar Popović, *Le monnayage des Scordisques*, Novi Sad, 1987: – cca 200 a. Chr.
Inv. T. 1285/962.

Tip necunoscut

23. Tetradrahmă ↗ 13,01 g; 24-25 mm.
Av. Cap uman spre dr., cu părul redat prin linii pornind din vârful capului. Nasul este triunghiular, nara şi vârful realizat prin globule; gura este redată prin două globule.
Rv. Cal cu călăreţ spre dr. Călăreţul cu cunună radiată, corpul triunghiular, ţine în mâna st. ridicată pateră (?).
Preda: –
Pick: –
Petar Popović, *op. cit.*,: – cca 200 a Chr.
Inv. T. 1285/958.

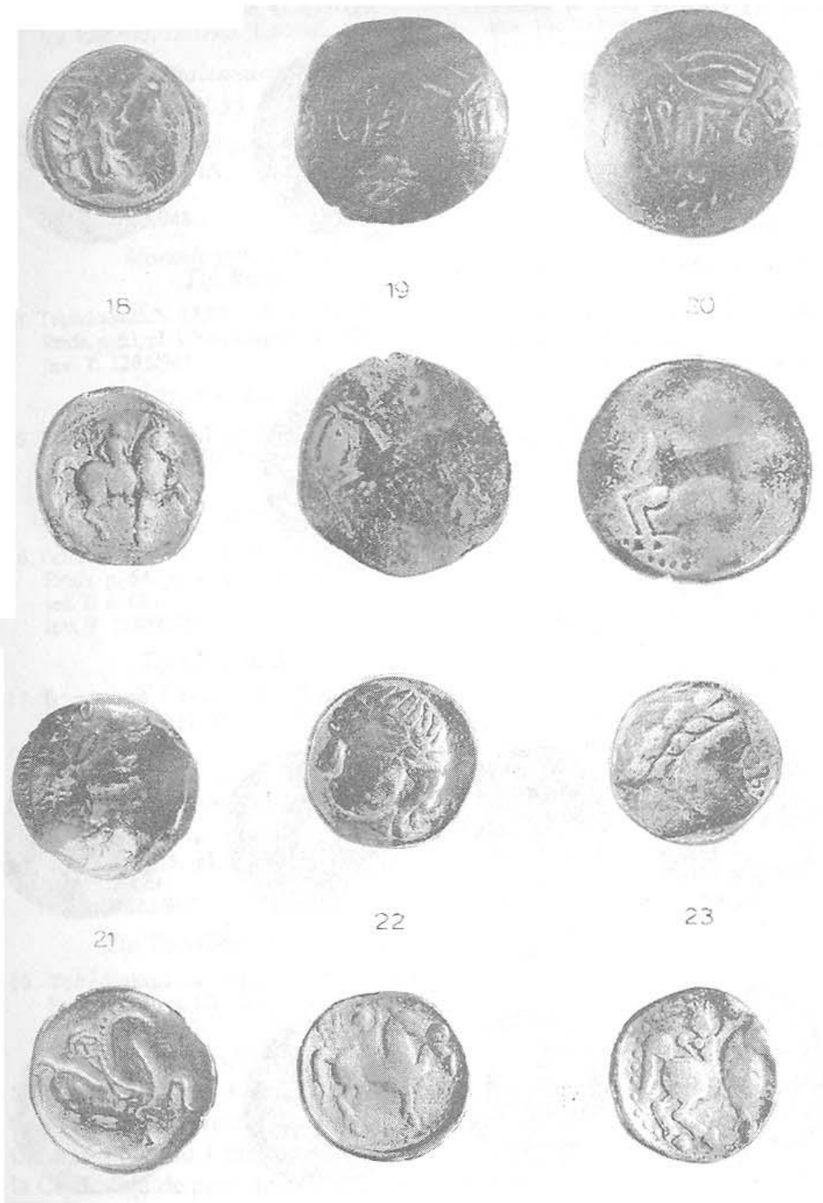
Printre donatorii monedelor descrise în catalogul nostru ca provenind din fondul ASTRA sunt de amintit remarcabilii oameni politici din prima parte a veacului nostru, precum dr. Aurel Cosma, dr. Aurel Novac, G. Cosma Banu, dr. Caius Brediceanu. Ultimul, diplomat de carieră, a făcut parte din delegaţia României la Conferinţa de pace de la Paris, apoi a funcţionat ca ambasador al României în Austria, Brazilia, Finlanda şi la Vatican [16].

În fondul ASTRA de la Arhivele Statului-Sibiu, în indicele documentelor pierdute, am întâlnit menţiunea că în anul 1909 „Dr. Aurel Novac-Biserica Albă dăruieşte monede”[17]. În acelaşi fond de documente este amintit pentru anul 1905: „Dr. A. Cosma, Timişoara, donează obiecte antice şi monede pentru Muzeu”[18].

Pl. II. Monede antice din colecţia fostului Muzeu al „Asociaţiunii” – Sibiu.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Pl. III. Monede antice din colecţia fostului Muzeu al „Asociaţiunii" – Sibiu.

Pentru imitaţiile dacice nu am identificat în revista Transilvania sau în fondul arhivistic ASTRA, date privind locul de descoperire sau proveniența. Singurul indiciu că acestea au aparţinut colecţiei Muzeului Asociaţiunii este modul de depozitare în care s-au păstrat până la noi şi anume împachetate în imprimate tip ASTRA.

Din fondurile numismatice ale Astrei ne-a parvenit şi un număr de falsuri moderne după monedele antice [19], donate sau achiziţionate pare-se fără să se cunoască lipsa autenticităţii, deoarece, din păcate, nici unul dintre cărturarii sau custozii ASTREI nu s-au aplecat asupra studiului monedelor colecţiei, ea rămânând necercetată şi nepublicată până la desfiinţarea muzeului şi preluarea colecţiei de către Muzeul Brukenthal.

Rămâne, în încheiere, să aducem prinosul nostru de recunoştinţă celor care, convinşi de valoarea şi importanţa istorico-muzeistică a unei colecţii numismatice pentru ridicarea culturală a naţiei, căutau, fiecare după puterile sale, să completeze cu exponate cât mai preţioase muzeul românilor, aflaţi pe atunci încă sub stăpânirea coroanei Habsburgice.

NOTE

[1] V. Curticăpeanu, *Mişcarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, Bucureşti, 1968, p. 121; M. Sofronie, Studii şi comunicări Muzeul Brukenthal, 13, 1967,p. 314-315; P. Matei, *Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român (ASTRA) şi rolul ei în cultura naţională (1861-1950)*, Cluj-Napoca, 1986, p. 198-287.

[2] N. Cristea, Transilvania, 1868, 7, p. 147.

[3] Transilvania, 1906, p. 58.

[4] *Ibidem*, 1920, 2, p. 237.

[5] *Ibidem*.

[6] M. Softonie, *op. cit.*, p. 324.

[7] Transilvania, 1912, 5, p. 480.

[8] Monedele, de care ne ocupăm aici, s-au păstrat împreună cu etichetele de expoziţie sau de colecţie tip ASTRA, pe ultimele fiind menţionat uneori şi numele donatorului. Presupunem că la desfiinţarea Muzeului Asociaţiunii şi la transferarea colecţiei la Muzeul Brukenthal, monedele au fost depozitate, împreună cu etichetele lor, împachetate în imprimate tip ASTRA.

[9] Însoţită de etichetă de colecţie tip ASTRA, cu textul „Corinth/ Leucas/AR/ Dr. Aurel Novac".

[10] Etichetă de colecţie ASTRA cu textul „Dr. C. Brediceanu/Lugoj".

[11] Vezi *supra* nota 9.

[12] Etichetă de expoziţie tip ASTRA, cu textul „Alexandru cel Mare/sec.IV î.a.Chr.".

[13] Moneda era însoţită de eticheta de colecţie tip ASTRA: „Donator G. Cosma Banu".

[14] Eticheta de colecţie ASTRA: „Ptolemeus/AR/Aurel Cosma".

[15] Etichetă improvizată de colecţie, dar cu acelaşi scris ca la nota 10: „Dr. Caius Brediceanu, Lugoj".

[16] *Enciclopedia Cugetarea*, sub voce (Caius Brediceanu).

[17] Arhivele Statului Sibiu, fond ASTRA, Indice, nr. 1514/1909.

[18] *Ibidem*, nr. 321/1905.

[19] Falsuri după tetradrahme Filip II (T 1285/947 şi T 1285/956), după tetradrahmă Lysimach (T 1285/955), monedă tip Prundu-Jiblea (T 1285-960).

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ANCIENT COINS FROM THE COLLECTION OF THE FORMER ASTRA MUSEUM IN SIBIU

SUMMARY

In this paper we present 23 coins identified as belonging to the numismatic collection of the ASTRA (Transylvanian Association for Romanian literature and culture) Museum in Sibiu, which had been shifted in 1950 to the Brukenthal Museum (Sibiu). These coins were collected at the end of the nineteenth century and during the first half of our century, without the concern for noting the place of the discovery, only the giver's name (at best).

The Corinthian silver coin donated by dr. Aurel Novac and the tetradrachm minted by Ptolemaeus XIII, donated by dr. Aurel Cosma, are non-specific pieces for the ancient monetary circulation in the Dacian area, being probably an acquisition.

The other coins are as follows: four tetradrachms of Alexander the Great type; one original Thasos tetradrachm, minted at about 100 B.C.; four imitations after late Thasos issues; two Dacian tetradrachms, early imitations after the posthumuous issues of Philip II; one Dacian coin, type Criciova A, minted at about 200 B.C.; one Dacian coin, type Rasa, minted at the beginning of the third century B.C.; one Dacian coin, minted at about 200 B.C.: one Dacian coin, with affinities in the Celtic area, minted at about 200 B.C.; one Dacian coin, type Crişeni-Berchiş; one Dacian coin, type Aninoasa-Dobreşti; one Dacian coin, type Ramna B/c; one Dacian coin, type Dumbrăveni A; two Dacian coins, type Toc-Chereluş B.

Having no written information about the origin of the coins, we can consider only, as a supposition, that the discovery area is Transylvania.

EXPLANATION OF THE PLATES

Pl. I - III. Ancient coins from the collection of the former ASTRA Museum in Sibiu.

COMMENTS ON THE CHRONOLOGY OF THE FINAL MINTING PERIOD OF THE APOLLONIAN-DYRRHACHIAN DRACHMS

GYULA PETRÁNYI

The drachms of the Greek-Illyrian city states, Apollonia and Dyrrhachium, with cow and calf on the obverse and a double geometrical (stellate) pattern on the reverse (fig.1) are well known from numerous hoards from the Balkan region. Since Ceka's monography [1] the most thorough research was performed by Niculae Conovici who published a different chronological frame and suggested a sequence for the last dozens of emissions [2] and gave metrological data [3].

Meanwhile I also managed to establish a sequence for quite a few emissions of the final period of production [4] based on known data combined with my own observations. The result differs from that of Conovici's at several points and for this reason my results will be presented in this article for debate.

I repeat Conovici's grouping of coins here for easier reference but without his suggestions for dating as it will not be discussed in this article:

Apollonia

Group A: Obv. Cow to right. Rev. Square.
Subgroup A-1: Obv. Name abbreviated.
Subgroup A-2: Obv. Full name, no symbols.
Subgroup A-3: Obv. Full name, symbols.
Group B: Obv. Cow to left. Rev. Sides of the square are bent.
Subgroup B-1: Obv. Symbols.
Subgroup B-2: Obv. No symbols, with or without monogramme.

Dyrrhachium

Group 1: Obv. Name abbreviated.
Group 2: Obv. Full name, no symbols.
Group 3: Obv. No borders, symbol in the exergue.
Group 4: Obv. Multiple symbols, several obverse names occur with a given reverse name.
Group 5: one or two obverse names only with a given eponymos.

This frame is acceptable, but I found some controversies in his publications:

1. *Apollonia*. Despite the remarkable observation that those emissions which are frequent in Romanian hoards but not present in Bulgarian ones were the latest issues [5], at least two emissions fulfilling these criteria were not placed accordingly at the end of the Apollonian series (Ceka 3: Agias/Epikadou, Ceka 88: Niken/Autoboulou).

BSNR, LXXXVI – LXXXVII, 1992–1993, p. 67 – 75

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com